

I. Короткий зміст

Чорноморський Сталінград

До повномасштабного вторгнення Росії Україна була світовим центром сільськогосподарського виробництва, експортуючи близько 12% світової пшениці та відіграючи життєво важливу роль у постачанні продовольства та добрив. Варварське вторгнення зруйнувало цю стабільність, серйозно підірвавши експорт і загостривши глобальну продовольчу безпеку.

У липні 2022 року ООН, Туреччина, Україна та Росія започаткували Чорноморську зернову ініціативу (BSGI), покликану забезпечити безпечне проходження зерна через українські порти. Незважаючи на це, Росія продовжувала перешкоджати експорту через фактичну морську блокаду та адміністративні бар'єри. Через рік, у липні 2023 року, Росія в односторонньому порядку вийшла з BSGI і одразу ж почала атакувати українську зернову інфраструктуру. Більшість з цих атак торкнулися сховищ, розташованих у чорноморських і дунайських портах, що мають важливе значення для експортної діяльності України, і в багатьох випадках завдали непоправної шкоди та травм цивільному населенню.

У цьому звіті представлені результати шестимісячного дослідження, яке включає:

- збір, аналіз інформації, в тому числі шляхом перехресних посилань на офіційні джерела, ЗМІ та соціальні мережі;¹
- Аналітики OSINT-джерел та зображень додатково проаналізували візуальний користувацький контент (UGC), зібраний для цілей геолокації та, за можливості, хронолокації, паралельно з аналізом супутникових зображень з низькою, середньою та високою роздільною здатністю;
- Аналіз фахівців з питань зброї, боєприпасів та вибухових речовин (WOME) супутникових та інші знімків і відеоматеріалів, що стосуються пошкодженої інфраструктури, щоб оцінити найбільш ймовірну причину пошкоджень і застосовану зброю;
- Фаховий аналіз даних мобільних пристроїв, включаючи десятки мільйонів унікальних російських селекторів, з перехресними посиланнями на понад 2600 російських військових об'єктів і понад 300 об'єктів, які були визначені як можливі об'єкти ланцюга постачання або пускові майданчики «Шахед». Це дозволило виявити кілька деталей, пов'язаних з особою, що становить інтерес, зокрема її повне ім'я, дату народження, ідентифікаційний номер платника податків і номер телефону;
- Аналіз тисяч записів даних морського стеження для ідентифікації суден, що перебували в портах Рені та Ізмаїла під час повідомлених атак.

Аналіз, проведений SMJT, виявив цілеспрямовані напади російських військ на зернові та пов'язану з ними інфраструктуру по всій Одеській області, включаючи порти Чорноморськ, Рені та Ізмаїл, сільськогосподарську компанію, а також прикордонний перехід Орлівка, поромний термінал, який переважно перевантажує зерно.

Команда проаналізувала численні заяви російських високопосадовців та російських пропагандистів, які прямо визнали намір цих атак, спрямованих на підлив сільськогосподарської економіки України, атаки, які Росія назвала «передбачуваними» після виходу з BSGI.² 21 липня 2023 року про це заявив російський офіційний пропагандист, який фінансується державою:

“ «Війна за них [чорноморські порти] буде вестися [...] без жодної пощади. [...] для західної коаліції Одеса, Миколаїв та Ізмаїл - це своєрідний Сталінград. Без чорноморських портів Україна просто не існує [...]».³

Зокрема, президент Росії Володимир Путін заявив про готовність Росії замінити український експорт зерна, підкресливши тим самим більш широку кампанію економічної війни.⁴

Протягом періоду, проаналізованого GRC (липень - жовтень 2023 року), російські атаки на порти Чорноморська, Рені та Ізмаїла призвели до пошкодження або знищення зернової та пов'язаної з нею інфраструктури. Російські війська також атакували агрофірму «Івушка» на схід від міста Павлівка Одеської області та прикордонний перехід «Орлівка» - поромний термінал, який переважно обробляє зерно, розташований у тому ж регіоні. Поза часовими рамками цього звіту російські війська продовжували безперервні напади на Одеську область: за оцінками, лише з січня по жовтень 2024 року було здійснено 113 атак, імовірно, на порти та інші об'єкти критичної інфраструктури.⁵ Крім того, президент Зеленський заявив, що з липня 2023 року Росія пошкодила 321 об'єкт портової інфраструктури, а також 20 іноземних торгових суден.⁶

Цей звіт є продовженням публікації GRC за 2023 рік «*Agriculture Weaponised*»⁷ і ґрунтується на конфіденційних матеріалах, які незабаром будуть передані до Міжнародного кримінального суду та Незалежної міжнародної комісії з розслідування порушень в Україні щодо України. Він був розглянутий Офісом Генерального прокурора, а конфіденційна інформація, надана українськими урядовими партнерами, стала частиною аналізу та висновків. Висновки доповнюють зростаючу кількість доказів того, що націленість Росії на сільське господарство є частиною ширшої стратегії агресії та руйнування.

Ці напади є частиною систематичних зусиль, спрямованих на демонтаж сільськогосподарського сектору України шляхом окупації, руйнування інфраструктури та незаконного видобутку. Вони формують систему, яка поширюється не лише на порти, а й на енергетичні, водопровідні та екологічні системи, спричиняючи широкомасштабні гуманітарні, екологічні та глобальні наслідки для продовольчої безпеки. Напади на енергетичні об'єкти унеможливають зберігання критично важливих продовольчих культур в належних умовах, що призводить до їх псування. Напади на об'єкти водної інфраструктури та трансформаторні підстанції означають, що сільськогосподарські райони не можуть зрошуватися, і це в поєднанні з неодноразовими нападами на дамби по всій Україні, які часто затоплюють багаті сільськогосподарські райони і завдають непоправної шкоди навколишньому середовищу. Не можна недооцінювати руйнівний вплив цих атак на сільське господарство та експорт України, на цивільне населення та його спосіб життя, а також на глобальну продовольчу безпеку.

Попередні висновки

- Після повномасштабного вторгнення Росії в Україну в лютому 2022 року російські війська нібито націлилися на українське зерно та пов'язану з ним інфраструктуру за допомогою наступних засобів:
 - i. Незаконна окупація території, незаконне привласнення, збір та експорт українського зерна;
 - ii. Початкова *де-факто* блокада чорноморських портів з лютого по червень 2022 року;⁸ та
 - iii. Після виходу Росії з Чорноморської зернової ініціативи в липні 2023 року, через атаки на зернові та пов'язану з ними інфраструктуру, розташовану в чорноморських і дунайських портах, які раніше використовувалися для експорту зерна.
- Однією з цілей Росії, схоже, було замінити Україну як провідного світового експортера зерна, зруйнувавши український аграрний сектор як ключове джерело національного доходу. Якби мета російських військ була насамперед військовою, можна було б очікувати більше доказів нападів на військові об'єкти навколо цих об'єктів, які, згідно з аналізом супутникових знімків, проведеним нашими експертами, були майже відсутні.
- Широкомасштабні та скоординовані кінетичні атаки на зерно та пов'язану з ним інфраструктуру в Одеській області зросли в геометричній прогресії після виходу Росії з BSGI в липні 2023 року - ініціативи, яка була створена для сприяння безпечному експорту зерна, інших продуктів харчування та добрив на світові ринки з діючих українських чорноморських портів.
- Численні заяви російських високопосадовців та провідних російських ЗМІ під час та після розслідуваних атак свідчать про чітку підтримку обстрілів цих цивільних об'єктів та їхню важливість для України.
- Загалом, атаки, описані в цьому звіті, призвели до пошкодження або знищення понад 101 000 квадратних метрів зерносховищ. Також було виведено з ладу техніку, важливу для функціонування інфраструктури експорту зерна.
- Ці напади завдають удару по самій суті ідентичності України і матимуть відлуння і довгострокові наслідки з точки зору реконструкції, економічного відновлення, шкоди навколишньому середовищу і глобальної продовольчої безпеки.
- Розслідування SMJT показало, що атаки були здійснені із застосуванням різноманітної високоточної зброї, призначеної для ураження визначених цілей з високою точністю. Наприклад, під час нападу на Чорноморськ було використано кілька типів зброї та боєприпасів, і, ймовірно, до нього були залучені підрозділи стратегічного командування. Така скоординована атака вимагала б дозволу від Стратегічного командування Збройних сил Росії. Крім того, використання літаків дальньої авіації у бойових діях потребує відповідного рішення Президента Російської Федерації.
- Ці атаки відбуваються одночасно з широко розповсюдженими атаками на критично важливі об'єкти цивільної інфраструктури по всій Україні, які посилюють вплив на сільське господарство.
- SMJT знайшла обґрунтовані підстави вважати, що, здійснюючи атаки, описані в цьому звіті, російські війська вчинили воєнні злочини, які полягають у нападі на цивільні об'єкти та знищенні майна противника, не виправдані військовою необхідністю